

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 13 (Aralık/December 2023), s. 212-232.
Geliş Tarihi-Received: 21.09.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 11.10.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1364085

Nevî-zâde Atâyî'nin Sâkî-nâme'sinde Dış Mekân Eğlence Yeri Olarak Boğaziçi

Bosphorus As a Place for Outdoor Entertainment in Nevî-zâde Atâyî's Sâkî-nâme

Erdem SARIKAYA*

Öz

Sâkî-nâme, XIV. asırdan başlayarak Türk edebiyatında sıklıkla kullanılan nazım türlerinden biridir. İşret meclislerinden konusunu alan bu eserlerde, okuyucuya dünyanın geçiciliği hatırlatılır ve öğüt verilir. Nevî-zâde Atâyî, XVII. asır klâsik Türk edebiyatında sâkî-nâme kaleme alan şairlerdendir. *Âlem-nümâ* olarak da bilinen Nevî-zâde Atâyî'nin *Sâkî-nâme'si*, 1590 beyitlik bir mesnevidir. 1617 yılında tamamlayıp II. Osman'a sunduğu eserinin 527-757. beyitleri arasında şair, Anadolu ve Rumeli Hisarları başta olmak üzere Boğaziçi'ndeki mahalle ve semtleri özellikleriyle anlatır. Bu mekânlar, aynı zamanda şairin yaşadığı devirde İstanbul'dan uzakta olmaları nedeniyle dış mekân eğlencelerinin düzenlendiği ve insanların gündelik hayatın sıkıntılarından uzaklaşmak amacıyla gittikleri yerlerdir. Şair, bu yerleşim yerlerinin doğa güzelliklerini ayrıntılı bir şekilde tasvir eder. Bununla beraber buralara eğlenmek için gelenleri ve düzenlenen eğlence meclislerinin niteliklerini de anlatır. Bu çalışmada, sâkî-nâmelerin özellikleriyle ilgili özet bilgilerin verildiği bir girişten sonra Nevî-zâde Atâyî ve eserleri kısaca tanıtılacak daha sonra dış mekân eğlenceleri ve çeşitleri hakkında bilgi verilecektir. Atâyî'nin eserinden tespit edilen malzeme, eğlence türleri ve mekânları başlıkları altında tasnif edilecek ve incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sâkî-nâme, Nevî-zâde Atâyî, Boğaziçi.

Abstract

Sâkî-nâme is one of the verse types frequently used in Turkish literature starting from the 14th century. In these works, which take the subject of sign assemblies, the reader is reminded of the transience of the world and given advice. Nevî-zâde Atâyî is one of the poets who wrote sâkî-nâme in the 17th century classical Turkish literature. Also known as *Âlem-nümâ*, Nevî-zâde Atâyî's *Sâkî-nâme* is a masnavi of 1590 couplets. Completed in 1617 and II. 527-757 of the work he presented to Osman. Among his couplets, the poet describes the neighborhoods and districts in the Bosphorus, especially the Anatolian and Rumeli Fortress, with their characteristics. These places are also places where outdoor entertainments are organized and people go to get away from the troubles of daily life due to the fact that they are far from Istanbul during the poet's time. The poet describes the natural beauties of these settlements in detail. In addition, it also tells about the people who come here to have fun and the characteristics of the entertainment assemblies. In this study, Nevî-zâde Atâyî and his works will be briefly introduced, after an introduction in which brief information about the

* Doç. Dr., T.C. Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yozgat/ Türkiye, e-posta: dr.erdemsarikaya@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8402-5085.

characteristics of sâkî-nâmes is given, then information will be given about outdoor entertainment and its types. The material determined from Atâyî's work will be classified under the titles of entertainment types and venues and will be tried to be examined.

Keywords: Sâkî-nâme, Nev'î-zâde Atâyî, Bosphours.

Giriş

Sâkî-nâme, klâsik Türk edebiyatında kullanılan edebî türlerdendir. Sâkî, es-sakâ ve et-teskiye kökünden türemiş Arapça bir kelime olup su verici anlamını taşır (Mütercim Âsım Efendi, 2014, s. VI/ 5802). Bununla beraber kelimenin su ve şarap gibi içki ya da içecekleri meyhanelerde sunan, dağıtan kişi anlamları da vardır (Arslan, 2012, s. 13). Tasavvufî literatürde sâkî, arif kimselerin gönüllerini sırların keşif ve gerçeklerin beyanıyla onaran mürşid veya âşığa sonsuz aşk şarabını tattıran Tanrı'dır (Karahan, 1980, s. 117). Nâme ise Farsça mektup anlamında olup sonuna eklendiği kelimeyle yazılı, yazılmış ve küçük kitap anlamlarında bileşik adlar meydana getirir (Özön, 1987, s. 649). Edebî bir terim olarak sâkî-nâme; sâkî, içki, içki çeşitleri, meclis araç gereçleri ve içki meclislerindeki yeme içme adabının nitelikleriyle bu meclislerin zaman ve mekânlarından bahseden eserdir (Mermer vd., 2005, a. 89). Şairlerin, dünyanın geçiciliğini vurguladığı ve ölümü hatırlattığı bu eserlerde öğüt ve hikmet bulunur (Canım, 2012, s. 207).

Sâkî-nâmeler, Arapların hamriyyat terimiyle ifade ettikleri sarhoşluk ve içki ile ilgili şiirlerle yakından ilgilidir. Arap edebiyatında, Cahiliye devrinden itibaren şarabı konu alan manzumelerin yazıldığı bilinir. Antere b. Şeddâd, el-A'sâ el-Ekber ve Lebîd b. Rebî'a gibi şairler, şiirlerinde şaraba yer verip onu överler. İslam'ın ilk dönemlerinde rağbet edilmeyen bu şiirler, Emevîler devrinde tekrar popüler hâle gelir. Abbasîler devrinde Ebû Nüvâs ve İbnü'l-Mu'tez, şarap ve içki meclisleriyle ilgili şiirler kaleme alırlar. Bu tür şiirlere, Şemseddîn Muhammed en-Nâvecî'nin *Halbatü'l-Kümeyt* adlı eserinin kaynaklık ettiği kabul edilir. Fars edebiyatında; Genceli Nizâmî, Husrev-i Dihlevî, Hâcû-yı Kirmânî, Hâfız-ı Şîrâzî, Abdurrahman Câmî, Abdullah Hatîfî, Hakîm Pertevî, Mirza Şeref Kazvinî, Mirza Kasım Günâbâdî, Vahşî-i Yezdî ve Örfî-i Şîrâzî gibi sanatkârlar bu türün özelliklerini gösteren şiirler veya müstakil eserler yazarlar (Karahan, 1980, s. 118-120).

Türk edebiyatında sâkî-nâme, XIV. asırdan itibaren görülür. Harezmi, Ahmed-i Dâ'î, Alî Şîr Nevâyî, Revânî Çelebi, Sa'dî, Hayretî, Fuzûlî, İşretî, Fevrî, Taşlıcalı Yahyâ, Cinânî, Beyânî, Mustafa Alî, Fakîrî, Kaf-zâde Fâizî, Azmi-zâde Hâletî, Selanikli Es'ad, Nef'î, Nev'î-zâde Atâyî ve Şeyhülislâm Yahyâ edebiyatımızdaki sâkî-nâme müellifleri arasında sayılabilir (Canım, 1998, s. 42-89). Mesnevi nazım şekliyle müstakil olarak yazılan ya da terkib-i bend, terci-i bend, kaside, müsemmen, müseddes, muhammes, müstezâd ve müselle nazım şekilleriyle kaleme alınan sâkî-nâmeler, içkiyle ilgili duygu, düşünce ve kavramları işleyen eserlerdir (Kortantamer, 1983, s. 81). Osmanlı sosyal hayatının daha çok bezm tarafına yakın olan bu eserlerde şairler, toplumun eğlence kabullerini de anlatı ögesi olarak kullanırlar.

İnceleme

1. Nev'î-zâde Atâyî'nin Tarihî, Edebî Kişiliği ve Sâkî-nâme'si

XVII. asır şairleri arasında yer alan Nev'î-zâde Atâyî, 1583 yılında İstanbul'da doğar. III. Mehmed devri kazaskerlerinden ve aynı zamanda XVI. asrın tanınmış şairlerinden olan Nev'î Yahyâ Efendi'nin oğludur. İlk eğitimini babasından alır. Daha sonra bir süre Kaf-zâde Feyzullâh Efendi'nin derslerine devam eder. Eğitim hayatını Ahî-zâde Abdülhalim Efendi'den tamamlayarak 1601 yılında mülazım olur. 1605'te İstanbul kadısı olarak görev yapan Zekeriyâ-zâde Yahyâ Efendi'nin yardımıyla Canbaziye

Medresesi'ne müderris olarak tayin edilir. 1608 yılında kendi isteği üzerine Lofça kadısı olarak görevlendirilir. Bir süre sonra görevinden alınır. 1610-1618 yılları arasında Babaeski, Varna ve Rusçuk kadılıklarında bulunur. 1618'de Silistre kadılığına atanır. 1620'de Tekirdağ kadısı olur. Hemen arkasından Hezargrad kadısı olarak görevlendirilir. Bu görevinden azledilmesinin ardından Tırnova ve Sahra kadılıklarının gelirleri kendisine verilir. 1624 yılında Tırhala kadılığına tayin edilir. Kısa süre Manastır kadılığında bulunsa da tekrar Tırhala'daki görevine döner. 1632'de Üsküp kadısı olur. Üç yıl bu görevde bulunduktan sonra azledilir. İstanbul'a gelir. 1635 yılında burada vefat eder. Şeyh Vefâ Tekkesi haziresinde babasının yanına defnedilir.

Ömrünün büyük bir kısmını Balkan coğrafyasında geçiren Nevî'-zâde Atâyî, kaynakların belirttiğine göre nükteli, güzel konuşma yeteneğine sahip ve alaycı bir kişidir. Dedesi ve babası gibi o da tasavvufa yönelerek Aziz Mahmûd Hüdâyî'ye intisap etmiştir. Şeyhülislâm Yahyâ Efendî'ye ithaf ettiği *Türkçe Dîvân'ı*; *Âlem-nümâ (Sâkî-nâme)*, *Nefhatü'l-Ezhâr*, *Sohbetü'l-Ebkâr*, *Heft-hân* ve *Hilyetü'l-Efkâr* mesnevilerinden oluşan bir hamsesi, *Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmiletî's-Şakâik* adlı biyografik bir eseri, *Hezliyât'ı*, *Siyer-i Veysî* zeyli, *Münşeât'ı* ve *el-Kavlü'l-Hasen fî Cevâbi'l-Kavli li-men* adlı Arapça bir fıkıh kitabı vardır (İpekten, 1991, s. IV/ 40-42).

Nevî'-zâde Atâyî'nin *Âlem-nümâ* olarak da bilinen *Sâkî-nâme'si*, 1590 beyitlik bir mesnevidir (Arslan, 2012, s. 148-212). 1617 yılında tamamlayıp II. Osman'a sunduğu eserine şair, Tanrı'nın yüceliğinden ve yaratıcılığından bahsettiği bir tevhidle başlar. Daha sonra nükteli ve şakacı bir üslubun hâkim olduğu münâcât gelir. Nevî'-zâde Atâyî, bu alt bölümde bir rindin ağzından Tanrı'ya yakarır. Ondan kendisini Hz. Muhammed'e ulaştırmasını diler. Bu bölümü na't, miraciye ve medhiye takip eder. Osmanlı donanmasının Kazaklar ile yaptığı mücadele ve Hotin kuşatmasını anlatmasının ardından şair, kitabını yazma sebebini açıklar. Nevî'-zâde Atâyî, içki konulu şiirlerden söz edilen bir toplantıda Fars edebiyatına üstünlük sağlamak amacıyla içki meclislerini anlatan güzel bir mesnevinin yazılması gerektiğini duyar. Kaf-zâde Fâizî, bu eseri Nevî'-zâde Atâyî'nin yazabileceğini söyler. Ona, Hisar'ı anlatarak eserine başlamasını tavsiye eder. Nevî'-zâde Atâyî, önce itiraz etmekle beraber devrinden yakındığı ve kendi psikolojisini yansıttığı beyitlerin ardından Hisar'ı anlatacağını söyleyerek asıl konunun anlatıldığı bölüme geçer. Anadolu ve Rumeli Hisarlarının güzelliklerinden bahseder. Şairin, sâkîye seslendiği bir bölümün ardından şarap, asma, şarap küpü, kadeh ve sürahi, meyhaneci ve meyhanenin nitelikleri, şarkı söyleyenler ve sazın özellikleri, geceyle birlikte mumun ve sabah vaktinin sıfatları, rakının özellikleri yine alt bölümler hâlinde anlatılır. Şair, sâkînin sunduğu şarap kâsesini tabibin şerbetine tercih ettiği, tütün ve nargileyle karşılaştırıp meyi üstün bulduğu iki kısa alt bölümden sonraki diğer bir alt bölümde afyon ve kahve tiryakilerini kınar. Asıl konunun anlatıldığı bölüm, dört mevsimin özellikleri ve içki meclisleriyle olan durumlarıyla gönlün vasıfları ve aşkın niteliklerinin anlatıldığı alt bölümlerle tamamlanır. Eserin sonuç bölümünü ise hâtime, temeddüh, kasemiyyât, itmâm-ı suhan ve dua kısımları oluşturur (Kortantamer, 1997, s. 162-175).

Nevî'-zâde Atâyî, *Sâkî-nâme'sinin* 527-757. beyitleri arasında yer alan *Sıfat-ı Hisâr ve Ta'rîf-i Nüzhetgâh-ı Ân Diyâr* başlıklı bölümde, Anadolu ve Rumeli Hisarları başta olmak üzere Boğaziçi'ndeki çeşitli mahalle ve semtleri, özellikleriyle birlikte anlatır (Arslan, 2012, s. 176-181).¹ Bu yerleşim yerleri, devrin dış mekân eğlenceleriyle ilişkili olarak değerlendirilebilir.

¹ Örnek olarak alınan beyitlerin imlasında, eserin Mehmet Arslan tarafından yapılan neşrindeki kabuller aynen uygulanmıştır. Bununla beraber beyitlerin buldukları sayfa numarası verilmemiş, sadece beyit aralığının verilmesi uygun bulunmuştur.

2. Dış Mekân Eğlenceleri ve Boğaziçi

Eğlence, insanların bir araya gelerek gerçekleştirdikleri sosyal ve ekonomik bir yenilenmedir. Böylece birey, toplumsal bağlarından uzaklaşır. Bununla beraber eğlence, insan ilişkilerini kuvvetlendirip geleneklerin devamını da sağlayan bir aktivitedir (De Amicis, 2009, s. 23 ve Boyar vd., 2017, s. 228).

Osmanlı sosyal hayatında eğlencelerin düzenlendiği yerler, iç ve dış mekânlar olarak sınıflandırılabilir. Sohbet meclislerinin kurulduğu evler, köşkler, kahvehaneler, meyhaneler ve hamamlar iç mekânlardır. Sokak ve mahallelerin yanı sıra insanların beraberce vakit geçirip kutlamalar yaptıkları mesire ve tenezzüh alanlarıyla kırlar, bağlar, bahçeler ise dış mekânlar olarak değerlendirilebilir (Berdibek, 2017, s. 39). Daima tabiatla iç içe planlanan Osmanlı şehirlerinde; ağaçlık, çayırılık, akarsu ve deniz kenarları her türden meslek erbabının yılda birkaç kez gidebildikleri dinlenme, gezinti ve eğlenme mekânlarıdır. Bu mekânlar, insanlara ferahlama ve sosyal ilişkileri geliştirme imkânını sunar (Faroqhi, 1998, s. 122).

Coğrafi olarak deniz ve karanın tüm güzellikleriyle birleştiği İstanbul'da halkın gezme, dinlenme, eğlenme ve güzel vakit geçirme gibi amaçlarla gittiği mekânların başında mesire alanları gelir. Kâğıthane, Silahtarağa, Karaağaç, Bahariye, Tersane Bahçesi, Aynalıkavak, Veliefendi, Rami, Tophane sırtları, Beşiktaş, Emirgan, Kalender, Büyükdere, Tarabya, Bentler, Sular, Çubuklu, Göksu, Küçüksu, Kandilli, Mihrabad, Kavacık, Çengelköy, Kuleli, Fenerbahçe, Yoğurtçu, Haydarpaşa, Küçük ve Büyük Çamlıca, Bağlarbaşı, Sultantepe, Arapzade, Kayışdağı, Alemdağ, Taşdelen, Sarıgazi, Beykoz, Tokatköy, Yûşa Tepesi, Sultaniye ve Hünkâr İskeleyi İstanbul'un fethinden sonra halkın kullanımına açılan mesire alanlarından (Çoruk, 2015, s. 301).

Günümüzde piknik olarak da adlandırılan mesire gezileri, tarihî devirlerde İstanbul halkı arasında sıklıkla rağbet gören popüler kültür öğelerindedir. Devir insanının beklentilerine göre moda hâline gelen bazen de ilgi görmeyen mesire alanları, şehir yerleşiminden uzakta ve tepelerin manzaraya hâkim kısımlarında kurulur. Ulaşım problemleri, bu alanlarda düzenlenen etkinliklere halkın geniş ölçüde katılım sağlamasını etkiler. Bununla beraber hükümdar ve saray çevresinin ilgi gösterdiği Kâğıthane, Fenerbahçe, Kavacık ve Beykoz gibi mekânlar, zaman içerisinde halk arasında da popülerlik kazanır (Sevengil, 1985, s. 50-52). Osmanlı topraklarında bulunan Avrupalı seyyahların da gittiği bu gibi mesire mekânlarında cinsiyete, dinî ve etnik yapıya bağlı ayrımcılığın yaşandığı bilinir (Uçar, 2013, s. 76). Bu mesire alanlarında, su ve şerbet satışı yapılır. Ayrıca kadınlar, piknik için hazırladıkları yiyecekleri getirirler. Lokum, muhallebi, meyve ve yoğurt gibi bazı yiyecekler ise satıcılardan alınır. Yemek ve nargile dışında özellikle yüksek sınıfın geldiği mesire alanlarında oluşan eğlence kültürünün içerisinde meddahlar, kukla tiyatrosu, erkek ve kadın dansözler, müzisyenler, akrobatlar, kâhinler ve çingeneler de yer alırlar (Işın, 1995, s. 50).

Boğaziçi; mesireleri, koruları, bağ, bahçe ve kasırlarıyla İstanbul'un dikkat çekici eğlence ve dinlenme mekânlarından. Osmanlı Devleti'nin her döneminde ilgi çeken Boğaziçi mesireleri, Lale Devri'nde gerçekleşen kır ve eğlence toplantılarıyla yaygınlaşır. İnşa edilen kasırlarla bölge, kır gezintileri ve piknik gibi aktivitelerde daha çok tercih edilmeye başlar. 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulmasıyla Boğaziçi'ndeki gezinti yerlerinin önemi artar (Pınarbaşı, 2008, s. I/ 39). Ulaşım koşulları dikkate alındığında bu mesire alanlarına gitmek için ciddi bir hazırlık gerekir (Saz, 1974, s. 83-84). Boğaziçi eğlenceleri arasında kayıkla yapılan mehtap âlemlerinin ayrı bir yeri vardır (Durkaya, 2020, s. 183).

Klâsik Türk edebiyatında şairler, Boğaziçi'nin doğal güzelliklerini ve buradaki eğlence aktivitelerini eserlerinde edebî öge olarak kullanırlar (Pala, 1996, s. 37). *Sâkî-nâme'*de söz edilen Boğaziçi'ndeki eğlence yerleriyle türlerini anlatı ögesi olarak kullanımını iki başlık altında değerlendirmek mümkündür.

2. 1. Eğlence Türleri

Bu başlık altında, Nevî'-zâde Atâyî'nin *Sâkî-nâme'*sinde Boğaziçi ile ilgili olarak yer verilen işret meclisleri, piknik eğlenceleri-kayık gezileri ve yüzme gibi eğlence türleri incelenecektir.

2. 1. 1. İşret Meclisleri

İşret meclisleri, insanların duygusal olduğu kadar fiziksel dinlenme ihtiyaçlarını da karşılayan böylelikle hayatın sıkıntılara karşı dayanma gücünü arttıran eğlence türlerindedir. Bu meclisler, katılanların güzel vakit geçirerek dinlenmesini ve rahatlamasını sağladıkları gibi kültür kabullerinin nesiller arasında aktarılmasına da yardımcı olur. Arap, İran ve Türk toplumlarında önemli yere sahip olan bu meclislerde; şarap, meze, sâkî, sevgili, müzisyenler ve arkadaşlar bulunur. Mumlar, baharatlar ve kokular ise işret meclislerinin diğer öğeleridir (Andrews, 2003, s. 178). Türk kültür tarihi açısından değerlendirildiğinde katılanların hünerlerini gösterdiği, çeşitli eğlence oyunlarının oynandığı, edebiyat ve müziğin iç içe yer aldığı işret meclisleri, aynı zamanda şairlerin, hükümdarların lütuf ve ihsanlarına erişmelerine de aracılık eder (Kartal, 2018, s. 542 ve İnalçık, 2019, s. 24-25).

Nevî'-zâde Atâyî'nin *Sâkî-nâme'*sinde, dış mekân eğlencelerinin başında işret meclisleri gelir. Şaire göre bu meclislerdeki eğlenceyi ve insanlardaki mutluluk hâlini başlatanlar, rindlerdir. Onlar, meclisin bulunduğu yerden geçerken kadehin dibindeki tortuyla kalabalığı coştururlar. Meclise tazelik veren ise güzel sevgililerdir. Onlar olmadan insanın boğazından şarap geçmez. Âşık, içinde bulunduğu duygu nedeniyle sevgiliye duyduğu şiddetli isteğini tekrar anlatmaya başladığında mecliste bulunanlara dinletir. Onun inlemesi, dağlık yerin de inlemesine sebep olur. Mecliste bulunanlar, erkek ve kadın güzellerden söz açtıkça kimisi, 'Benim sevgilim!'; kimisi 'Benim canım!' der. Kayık gezintileri, müzik ve edebiyat; işret meclislerinin tamamlayıcı öğeleridir. Fakirlere özgü bir hâlde akşam vakitlerinde çıkılan bu gezintilerde bazen gönül okşayan sevgili, şiirlerin mısralarından okur. Bazen de şarkıcı, tar olarak bilinen müzik aletini çalar.

*Geçüp gâhî rindân-ı peymâne-nûş
İder cür'adan lücceyi pür-hurûş*

*Virür hûblar meclise âb u tâb
Bogazdan geçer mi güzelsiz şarâb*

*Ser-âgâz-ı şevk eylese dinledür
İdüp nâle kuhsârı da inledür*

*Dem urdukça mahbûb u mahbûbeden
Kimi yâr-ı men dir kimi cân-ı men*

*Kimisi fakîrâne seyrânda
Çıkup bahre şâm-ı garîbânda*

*Gehî satr-ı eş'ârdan dil-nüvâz
Gehî söyledür târı ol nagme-sâz (b. 591-598)*

Osmanlı sosyal hayatında, meyhanelerden farklı olarak uygun zamanlarda bağ ve bahçe gibi dış mekânlarda kurulan meclis; sevgili, saki, mutrib, içki ve meze gibi yardımcı öğeleriyle insanların bir araya gelip eğlendikleri toplantılardır (İpekten, 1996, s. 229-251). Atâyî'nin örnek olarak alıntıladığımız beyitlerinde geçen boğaz kelimesini tevriyeli olarak kullandığını düşündüğümüzde bir dış eğlence mekânı olarak Boğaziçi'nden bahsettiğini de kabul etmemiz gerekecektir. Nev'î-zâde Atâyî'ye göre işret meclislerinin temel öğeleri de sevgili, kadeh, içki, âşğın inlemeleri, sohbet, kayık gezintileri, şiir, çalgıcı ve musikidir. Bu öğeler içerisinde sevgilinin ayrı bir yeri vardır. O, meclisin kurucusudur. Âşğın inlemeleri ise dekoratif bir öge durumundadır. İçki ve meze, diğer meclislerde olduğu gibi sohbet ve eğlencenin devamını sağlar. Bununla beraber meclisin musiki ve şiirin de eşlik ettiği bir kayık gezintisiyle sonlanması bize Boğaziçi'nde sıklıkla gerçekleştirilen mehtap gezintilerini de hatırlatır.

2. 1. 2. Piknik Eğlenceleri ve Kayık Gezileri

Nev'î-zâde Atâyî'nin *Sâkî-nâme'* sinde, anlatı ögesi olarak kendisine yer bulan bir diğer dış mekân eğlencesi ise piknik adı verilen yemekli kır gezmesidir. Şair, toplumun her sınıfından insanın bu gezintilere katıldığını ifade eder. Örneğin şeyhler, gürültü yaparak gelirler. Her biri denizi zikrederek geçerler. İrfan sahibinin gönlü gibi coşkunlukla dolup o arzuyu denize de taşkınlık hâli gelir. Bu kır gezintilerine katılanlardan bazıları Mevlevîlerdir. Onlar, deniz kenarına gelip orayı ney ülkesi hâline getirirler. Çıkardıkları sesle engin denizin bağrını delerler. Böylece girdaplar, yer yer raksa girer. Gülşenîler, duyanda şaşkınlık duygusu yaratan seslerle sohbetin gül bahçesine bülbül olurlar. Rum abdalları, düzensiz bir kalabalık hâlinde gezip yağ kandilinin fitilini ayak basıp doğru bir şekilde doldururlar. Piknik eğlenceleri sırasında, bazen kalabalık hâlinde güzeller geçer. Kayık, onlarla mücevher kutusu olur. Bazısı sadefteki hükümdarlara özgü inci gibi yalnız başına kayık sürer. Şarkı söyleyen kadınlar, defle gelirler.

*Meşâyih gelür hây ile hây ile
Geçer her biri zikr-i deryâ ile*

*Dil-i 'ârif-âsâ olup pür-hurûş
Gelür ol hevâ ile deryâyâ cûş*

*Gehî Mevlevîler ki seyrân ider
Gelüp ol kenârı neyistân ider*

*Deler lüccenün bağrını ol nevâ
Gelür raksa girdâblar câ-be-câ*

*İder Gülşenîler nevâ-yı garîb
Olur gülşen-i sohbeta 'andelîb*

*Güzâr eyleyüp hayl-i abdâl-ı Rûm
Pür eyler çerâğını hakka'l-kudûm*

*Geçer gâhî âlây ile hûblar
Olur zevrak anlarla dürc-i güher*

*Olur kimi tenhâca zevrak-süvâr
Sadefde nitekim dürc-i şâh-vâr (b. 582-589)*

Nevî'-zâde Atâyî, piknik eğlenceleri ve kayık gezintilerini anlatırken sosyal hayata ait Gülşenî, Mevlevî ve Rum abdallarını lâfzen anar. Eğlenme amacıyla Boğaziçi'ne gelen bu kişilerin sesleri ve davranışlarını doğayla ilişkilendirir. Böylece somut öğeleri kullanarak soyut öğelere geçiş yapar. Şair, bu eğlenceler sırasında da insanların kayıkla gezdiklerini ifade eder. Bununla birlikte sevgili ve musiki, söz konusu eğlenme aktivitelerinin öğelerindedir. Atâyî, bu öğeleri anlatırken benzetme ve mübalağanın hâkim olduğu bir üslup kullanmayı tercih eder.

2. 1. 3. Yüzme

Tarihin kadim zamanlarından beri sosyal hayatta kendisine yer edinmiş spor dallarından olan yüzme, Türk boyları arasında da yaygındır. Osmanlı'nın son dönemlerinde eğlenme, dinleme ve rahatlama gibi amaçlarla yapılan yüzme sporu, özellikle Kadıköy, Moda ve Boğaziçi gibi yerleşim yerlerindeki deniz hamamlarıyla daha da popüler hâle gelir (Beyoğlu, 2004, s. 53-69).

Nevî'-zâde Atâyî'ye göre Boğaziçi, gümüş bedenli sevgililerin yüzdükleri, böylece eğlenerek güzel vakit geçirdikleri bir yerdir. Bu hâliyle onlar, şişe içerisindeki gül gibi görünürler. Şair, sevgililerin Güneş'in yansımasına ya da çivit renkli felekteki Zühre gezegenine benzediklerini ifade eder. Bu hâliyle Mânî'nin kalemi, suyun yüzünü cilalayıp onları görünür kılmıştır. Gönül avına niyetlenen bu güzeller, âşğın ilgisini ve yakınlaşma isteğini gördüklerinde ise uzaklaşırlar. Şair, bu sevgilileri kıvrımlı saçlarıyla aldanan insanları alan bir hükümdara benzetir. Bu benzetme, özellikle Yunan mitolojisindeki uçurumlarla ve kayalıklarla çevrili yerlerde dolaşan denizcileri söyledikleri şarkılarla büyüleyen sirenleri hatırlatır. Mücevhere benzeyen genç sevgililer, şimşek çakar gibi suda yüzerler. Orada, aşkın ateşi perişanlık bırakmaz. Saf şarap gibi duygusuzluk bilmez.

*Girüp ana hûbân-ı sîmîn-beden
Görinür dahi gül gibi şişeden*

*Ya âyînede 'aks-i hurşiddür
Yahud çarh-ı nîlîde nâhîddür*

*Mücellâ kılup safhasın yâ meger
'Ayân eyledi kîlk-i Mânî suver*

*İdüp pür-devâ 'ir yem-i ahdarı
Nümâyân olur âb içinde perî*

*Olur tâze kâr-ı ten-i hulle-sân
Tarâvetde lahm-ı tarîden nişân*

*Yenür deyü dil saydına 'azm ider
Velî dâm-ı âğûşî görse yiler*

*Firîbende zülf-i ham-ender-hamı
Deniz mâlikidür alur âdemi*

*Urur berk o deryâda pehlû-yı ter
Ne deryâ ki üstünde gevher yüzer*

*Komaz sûz-ı 'aşk anda pejmürdegî
Mey-i sâf-veş bilmez efsürdegî (b. 549-557)*

Şair, Boğaziçi'ndeki yüzme eğlencelerini daha çok sevgili yönüyle ele alır. Sevgililerin fizik özellikleriyle beraber onların yüzdükleri suya ait mübalağalı tasvirler yapar. Bununla beraber yüzme, âşıkların sevgililerine yakınlaşma amacıyla katıldıkları bir eğlence çeşididir. Ancak bu yakınlaşma hâli, tensel bir vuslatla sonuçlanmaz. Beğenilmek isteyen sevgililer, âşıkların ilgisini gördüklerinde oradan uzaklaşırlar.

2. 2. Eğlence Mekânları

Anadolu ve Rumeli Hisarları, esas itibarıyla İstanbul'un fethi sırasında Boğaz'ın kontrolünü sağlamak amacıyla XIV. ve XV. asırlarda Osmanlılar tarafından inşa edilen iki askerî üs olmakla beraber bu kalelerin etrafında zaman içerisinde yerleşim merkezleri de kurulur (Eyice, 1991, s. III/ 147-149 ve Avunduk, 2008, XXXV/ s. 237-240).

Nev'î-zâde Atâyî, Anadolu ve Rumeli Hisarlarını ejderhanın şiddet dolu damağının önünde yer alan heybetli iki azı dişine benzetir. Akdeniz ve Karadeniz'in ortasında, aralarında büyük bir deniz bulunan bahar mevsiminin bu iki kulesi, denizin kilidi olsa şaşılmaz. Âşık olmuş iki kişi gibi karşılıklı duran ve birbirlerine bakan bu kulelerin arasına deniz, kavuşma engeli olup ayrılık kılıcı gibi girmiştir.

*Bogaz kâm-ı ejder gibi pür-nehîb
Önünde Hisâr iki nâb-ı mehîb*

*İki kulle mâ-beyni bahr-ı vesî'
Odur kulleteyn-i zamân-ı rebî'*

*Nola dinse yeryüzininün 'aynıdur
Ki bahr-ı sefîd ü siyeh beynidür*

(...)

*İki kal'a kim birbirine bakar
Biri birine 'âşık olmuş meger*

*Velî bahr olup mâni '-i ittisâl
Girür araya tîg-ı hicrân-misâl (b. 599-603)*

Klâsik Türk edebiyatında ejderha; ağzından ateş saçan, bedeni pullarla kaplı, kanatlı, yedi başlı büyük bir yılan olarak kabul edilir (Şentürk, 2020, IV/ 63-71). Şairin, iki hisarı ejderhanın ağzındaki azı dişlerine benzetmesi dikkat çekicidir. Bununla beraber aynı bölümde bu iki hisarın, aralarına ayrılık girmiş iki sevgiliye teşbih edilmesi de şiirin edebî değerini arttırır.

Atâyî'ye göre bu iki kulenin insanlara keyif ve huzur veren belirli zamanları vardır. Birinin havası sabahtan güzeldir. Bu zamanın feyzi, yine sabah vakti içilen şaraba bedeldir. Diğerinin ise akşam zamanı övgüye değerdir. Gölgesi cennet gibi uzundur. Anadolu Hisarı, Göksu Irmağı'na çekilmiş, denizi ise ayağına akıtmıştır. Rumeli Hisarı ise siper gibi dağlık bir alanı arkasına almıştır. Karşılıklı duran bu iki gönül çeken yer, birbirinden güzeldir. Bu nedenle görenler, onlara rağbet gösterirler. Kimse, birini diğerine tercih etmeye kuvvet bulamaz.

*Birinün seherden hevâsı güzel
Ki feyz-i sabâhı sabûha bedel*

*Birinün dem-i şâmı mahmûddur
Ki cennet gibi zıllı memdûddur*

Çekilmiş biri Göksu Irmagı'na
Akıtmış biri bahri ayagına

Yanında anun Göksu'dan tîgı var
Bunun arkasında sipeh kûh-sâr

Mukâbil turur iki dil-keş mahal
Gören meyl ider birbirinden güzel

Berâber tutup seyr ider ehl-i dil
Birin kimse tercihe kâdir degil (b. 605-612)

Günün belirli zamanlarına ait bu tespitler, şairin kişisel görüşlerini göstermeleri bakımından önemlidir. Bununla beraber son kısımda her iki hisarı görenlerin, farklı bir şey düşünemeyeceklerini söylemesi yönüyle Nevî'-zâde Atâyî'nin bir genellemeye gittiğini söylemek mümkündür.

Anadolu Hisarı, Güneş'in öğleden sonra iyice ısınıp kuşları ve denizdeki canlıları sıcağıyla âdeta kebab hâline getirdiği günlerde tercih edilen eğlence ve tenezzüh mekânlarından. Böyle günlerde Anadolu Hisarı'nın gölgesi ile Göksu, kendilerini tercih edenlere huzur ve ferahlama verir. Şair de sıcak günlerde burada huzur bulanlardandır. İstanbullu olan kişi, mamur edilmiş ticaret limanı ve ıssız ülkenin bu özelliğinde inat etmez.

Ki ba'de'z-zuhur germ olup âfitâb
İder murg u mâhîyi anda kebâb

Güneş kim çeke tîg-i âteş-cilâ
İder Göksu'ya ırmagı iktizâ

Bu cânib o demlerde nüzhet-gede
Huzûr eyleriz sâye-i kal'ada

Bu ma'mûre bender o tenhâ-sitân
'Înâd eylemez bunda şehri olan (b. 616-619)

İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan Hünkâr İskeleyi de bir eğlenme ve tenezzüh mekânıdır (Hürel, 2008, s. 174). Atâyî'ye göre İskele sahili, sabah vakti başlayan sıcaklık nedeniyle insanda mutluluk bırakmaz. Halkın renkleri değişir. Hintlilere dönerler. Pek çok işçi, oradan oraya gider. İnsanların toplanması, teklik köşesi gibi olan o yeri sıkır.

Seherden idüp Rûm'a tâbiş hüçûm
Olur cümle Hindî-sıfat halk-ı Rûm

Komaz İskele sâhilinde safâ
Havâle olur nice ırgâd ana

Virüp cem'-i eşhâs ana sıkleti
Sıkar kesreti ol gûşe-i vahdeti (b. 621-623)

Şairin Anadolu Hisarı ve Hünkâr İskeleyi hakkında verdiği bilgiler, bu mekânların eğlenme amacıyla tercih edilmesi gereken zamanlarını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyar. Atâyî'ye göre Anadolu Hisarı, öğleden sonra sıcaklığın arttığı zamanlarda ferahlama ve

eğlenme amaçlarıyla tercih edilebilir. Sabah saatlerinden itibaren insan yoğunluğunun arttığı, sıcaklık nedeniyle esmerleştikleri, işçilerin oradan oraya koşuşturup çalıştıkları Hünkâr İskelesi ise görende huzur ve mutluluk bırakmaz. Bununla beraber Atâyî'nin dinleme ve eğlenme aktiviteleri için insan kalabalığının olmadığı, nispeten daha serin yerleri tercih ettiğini söylemek mümkündür.

Anadolu Hisarı, gönül açıcudur. Kederlerin ayrılığı orada ortadan kalkar. Üstat, onu büyülediği için keder baykuşunun Anadolu Hisarı civarında dolaşmamasına şaşılmaz. Nöbet vuranlar, sabah davulunu çaldıkça keder girdabından cana eminlik verirler. Dost ve düşman, içi hapishane dışı ise cennet gibi olan bu mekâna gelip beraberce otururlar. Giren çıkmadan bıkaçığı için orada modası geçmiş olana dönmek zordur. Anadolu Hisarı'nın seyir yeri, hem deniz hem de çayırlıktır. Bu nedenle pek çok kişi, onun esiridir. Ejderha yatağı gibi olan kuleleriyle karşılaştırıldığında düşman toprağının dağ yıkan topu, fişek havanı gibidir.

'Aceb dil-güşâ Kal'a-i semt-i Rûm
Ki olmuş helâk fırâk-ı gumûm

Tılısm itmiş üstâd ana vakt-i kâr
Nola bûm-ı gam eylemezse güzâr

Seher tablin urdukça nevbet-zenân
Virür câna girdâb-ı gamdan amân

İçi mahbes etrâfi huld-ı berîn
Gelür dost düşmen olur hem-nişîn

Kühenden rüçû' anda düşvâr olur
Giren çıkmadan çünkü bîzâr olur

Nazar-gâlu hem bahr u hem sebze-zâr
Nice olmasunlar esîr-i Hisâr

Nola hasm tûpından itse hazer
Ki evren yatagıdur ol kulleler

'Adû mülkinün tûb-ı kûh-efgeni
Ana nisbet ile fişek hâveni (b. 629-636)

Şaire göre deniz manzaralı, çayırılık bir seyir mekânı olması nedeniyle Anadolu Hisarı, devrin popüler bir eğlence mekânıdır. İnsanlar, sabah saatlerinden itibaren cennete benzeyen bu yere gelip beraberce otururlar. Ancak burayı tercih eden halkın beklentileri, hızlıca değişir. Bu durum, söz konusu mekânın sürekli bir değişim içerisinde olmasını zorunlu kılar. Moda olan eğilimlerin burada kısa sürede değiştiği görülür.

Nev'î-zâde Atâyî'ye göre Anadolu Hisarı'nda güzellik açısından Göksu, başta gelir. Göksu, Boğaziçi'nin Anadolu tarafındaki mesire alanlarından (Hürel, 2008, s. 152). Aretas olarak bilinen ve bölgede içine kayıkla girilebilen tek dere olan Göksu Deresi buradadır (Tutel, 2008, s. 63). Bu bölgenin XVI. asırdan beri mesire olarak kullanıldığı bilinir (Atasoy, 2008, s. I/ s. 87). XVII. asır müelliflerinden Evliyâ Çelebi, Alemdağı'ndan kaynağını alan bu derenin iki tarafında yüksek ağaçların olduğunu, Halıcızade bahçelerinin ve un değirmenlerinin burada bulunduğunu, görülmeye değer olan Göksu mesiresinin âşıkların buluşma yeri olduğunu anlatır (2013, s. I/ 274). Daha çok kibar ailelerin tercih ettiği bu mesire alanı, Cuma günleri rağbet görür (Vada, b.t.y, s. 103).

Dorina L. Neave, Cuma günleri Göksu'da Türk hanımlarının kayık gezintileri yaptıklarını ve romantik aşk maceralarının olduğunu kaydeder (1978: s. 140-141). Bununla beraber haftanın her günü bu mesire alanında tiyatro, ortaoyunu, güreş müsabakaları ve müzik dinletileri yapılır (Ahmed Râsim, 1992, s. 108). Mesire alanının köprüye yakın kısımlarında, çömlekçiler bulunur. Ortadoks Rumlar, burada bulunan Panayia Ayazması'nı Eylül ayının başlarında her yıl düzenli olarak ziyaret ederler (Veda, b.t.y., 105-106). Göksu, geceleri de gidilen bir mesiredir (Abdülaziz Bey, 1995, s. 290). Daha çok Beykoz ile Kuzguncuk arasında oturan halkın katıldığı bu gece gezintileri nedeniyle Boğaziçi'ne özgü bir terminoloji de oluşur (Hisar, 1978, s. 10-11 ve 74-75). Şaire göre körü körüne bağlılıkta her birinin eğilimlisi olmakla beraber Göksu'nun kirazı, suyu ve havası ortakdır. Orası, işret gecesinin mekânıdır.

*Mehâsinde Göksu ki ser-ber gelür
Bu söz bana nâdir berâber gelür*

*Ta'assubda her birinün mâ'ili
Ben anı bunu bilmezin hâsılı*

*Kıraşıyla âb u hevâ müşterek
Hemân ikisi bir tutulmak gerek*

*Bu sözde karâr eylesün güft ü gû
Dem-i subha odur şeb-i 'ayşa bu (b. 625-628)*

Göksu, Dünya'nın Kâbe gibi etrafında tavaf edilen yeri olan Hisar'ın gök mavisi gözüdüdür. Kenarının şöhretli hükümdarlara özgü gönül çeken bir makam olmasına şaşılmaz. O yer, çimen sofalarla hamel burcunu ve gökyüzündeki sabit yıldızları kıskandırır. Lalenin yetiştiği kısım, çimenliğe parlaklık salar. Tahtayla mum denize bırakılmış gibidir. Sofalar, temiz sineye benzer. Gönül misali karışık sular akar. Halis su çimenden yola çıkıp lacivert içinde cetvel gibi olur. Pek çok geminin daima akıp gelmesi akla Safsafiye ile Şam'ı getirir. Göksu Deresi, ona yansımasını saldıığında suya bir nazik bedenli şuh girer. Başkaldıran o servi ağaçları, herkesle alay eden yeşiller giymiş güzeldir. Yetişen sebzeler, ona sarılmaya acele eder. O geniş yer, aşk vadisidir. Mecaz ve hakikat, ona iki yoldur. Gülşenîler, bazen onu nurlandırır. Bazen kadeh içenler, onu gül bahçesi hâline getirirler. Ateşten alevler gibi kadehler salıp çemen sofası kandilli köşke döner. Onun sümbülü, dağınık saçlı Kays gibidir. Her bülbülü gönül gibi karışık hâldedir. Her taze fidan başında yuvasıyla soyutlanmışlık makamındaki Mecnûn'dur. Saba rüzgârı hastadır. Akan su dağınık bir hâldedir. Su kabarcığının cinnet hâli, gözünden bellidir. Sabah esen rüzgâr kuş yuvasının gülünü dağıtmıştır. Hümayya benzeyen kuşlarının ayağı yerde değildir. Muhabbetin hamuru, toprağı baştanbaşa aşkın derdindedir. Başka bir keder yoktur.

*Cihânun matâfi vü mes'âsıdur
Anun Göksuyu 'ayn-ı zerkâsıdur*

*Kenârı olup hâs-ı şâh-ı be-nâm
'Aceb cây-ı şâhâne dil-keş makâm*

*Çemen-suffeler reşk-i burc-ı hamel
Şükûfe sevâbit sipihr ol mahal*

*Salar sebzeye tahta-i lâle lem'
Salınmış yeme sanki tahtayla şem'*

*Olup sîne-i sâf-veş suffeler
Gönül gibi şûrîde sular akar*

*Çemenden revân olup âb-ı zülâl
Olur lâciverd içre cedvel-misâl*

*Akup gelmede niçe zevrak müdâm
Gelür hâtıra Safsafıyye'yle Şâm*

*Gümüş Serv ana salsa 'aksin kaçan
Girür suya bir şûh-ı nâzûk-beden*

*Ya ol seröler kim ser-efrâzdur
Yeşiller geyer hûb tannâzdur*

*Sarılmaga ana şitâban olur
Biten sebzeler 'aşk-ı bî-cân olur*

*Meger vâdî-i 'aşkdur ol fezâ
Mecâz u hakîkat iki râh ana*

*Gelhû Gülşeniler pür-envâr ider
Kadeh-nûşlar gâhî gülzâr ider*

*Kadehler salup âteşin şu 'leler
Çemen-suffe kandilli köşke döner*

*Anun Kays-ı jülîde-mû sünbüli
Gönül gibi şûrîde her bülbüli*

*Başında yuvasıyla her bir nihâl
Makam-ı tecerrüdde Mecnûn-misâl*

*Sabâ haste şûrîde âb-ı revân
Habâbun cünûnu gözinden 'ayân*

*Gülün âşiyânın tağıtmuş sabâ
Hümâ gibi murgânı pâ-der-hevâ*

*Hamîr-i mahabbet gili ser-be-ser
Gam-ı 'aşkdan gayri yok bir keder (b. 686-703)*

Şair, Göksu Deresi ve çevresini ayrıntılı betimlemelerle tasvir eder. Suyu, doğası ve çimenlerini okuyucuda heyecan duygusu oluşturacak şekilde işler. Göksu'yu aşk vadisi olarak tanımlar ve haftanın belirli günleri sevgililerin burada yakınlaşma fırsatını bulduklarını, böylece küçük aşk maceraları yaşayabildiklerini ifade eder. Bununla beraber şaire göre mecaz ve hakikat, oraya ulaşmakta iki yoldur. Klâsik Türk edebiyatının aşk kabulleriyle şairin Göksu ile ilgili yaptığı benzetme ve tasvirler dikkate alındığında somuttan soyuta doğru yönelen bir derinleşmenin varlığı sezilir.

Nev'î-zâde Atâyî'ye göre Göksu Deresi'nin kaynağı, yol göstericidir. Mutluluk ehli, onu izleyerek Alemdağ'a varır. Şair, böylece devrin diğer bir tenezzüh mekânı olan

Alemdağ'ının vasıflarını anlatmaya başlar. Alemdağ, İstanbul'un Asya yakasında Ümraniye'ye bağlı bir yerleşim birimidir. İstanbul'un fethinden önceki yıllarda, Sultan Torasan'ın bu dağın eteklerine gelip Bizans'ı kontrol ettiği bilinir. Dağda inşa ettirdiği kale ise Türklerin bölgedeki ilk kalesi olarak kabul edilir (Hürel, 2008, s. 45-46). Atâyî, o dağın bir hükümdar çayırının otağı olduğunu söyler. Ay ve Güneş, altın topunun farkındadır. O yeşil renkli kule, şaşılacak çadırıdır. Etrafı ağaç veya demir kazıklara makamdır. Emel tohumu o yerde ürün verir. O gönül çeken yer, dua harmanıdır. Bu ad, ona işaret olsa uygundur. Feyzinin nurları işaret götürür. O, atlas feleğinin süsleyeni; mübarek toprağın eteğidir. Ayakta olan yüce kulesi, felek omzunun işaretlenmiş comesi olarak dikilmiştir.

*O cûyun olup menba'ı reh-nümâ
'Alem Tağı'na varur ehl-i safâ*

*O kûh oldı bir har-geh-i sebz-i şâh
Ki farkında tûp-ı zeri mihr ü mâh*

*'Aceb hayme ol kulle-i sebz-fâm
Ki etrâfi evtâda olmuş makâm*

*Virür hâsıl ol yerde tohm-ı emel
Du 'â hurmenidür o dil-keş mahal*

*Bu nâm olsa ana nola ger 'alem
Ki envâr-ı feyzi 'alem-ber-'alem*

*Tırâzende-i çarh-ı atlasdur ol
Ki dâmân-ı 'arz-ı mukaddesdür ol*

*Dikilmiş turan kulle-i a'zamı
Felek dûşınun câme-i mu'lemi (b. 704-710)*

Şair, Alemdağ'ını anlatırken diğer dış mekânlarda olduğu gibi ayrıntılı betimlemeler yapar. Tarihsel gerçekliklere telmihlerde bulunur. Bununla beraber yaptığı mübalağalarla şiirine estetik bir doku katar.

Alemdağ üzerinde şaşkınlık veren, Hızır çeşmesi gibi can bağışlayan bir çeşme vardır. O saf su, dünyaya şifa verir. Su üzerindeki her bir su damlacığı orada bir rüzgâr çiçeğidir. Eğer ona gece kargası dalga vursa sabahın beyaz doğan kuşunun kıskançlığı olur. Güneş, sabah vakti yüzünü orada yıkar. Şam ülkesinin Gûta'sı ona bedel olmaz. Dalgası Ay'dan leke alır.

*O kûh üzre var bir 'aceb çeşme-sâr
Revân-bahşdur çeşme-i Hızr-vâr*

*Şifâ-sâz-ı 'âlemdür ol âb-ı bâb
Ki bir bâd-zehr anda her bir habâb*

*Ana zâg-ı şeb gavta ursa eger
Ola reşk-i bâz-ı sefid-i seher*

*Nola olsa ruhsârı pür-âb u tâb
Seher anda yur yüzini âfitâb*

*Ana Şâm'un olmaz bedel Gûta'sı
Ki mehden alurdu leke gavtası (b. 711-715)*

Atâyî, bugün ismini bilmediğimiz bu çeşmeyi betimler. Çeşme ve çevresini, bugün Suriye'nin güneybatısında, Şam'ı Doğu ve Güney kenarından çevreleyen bir bölge olan Gûtâ ile karşılaştırır. Bu bölge, tarih çağları boyunca verimli topraklarıyla bilinir (Yerkazan, 2018: s. 266-268). Şair, bu bölgeyi değersiz bulur. Bununla beraber söz konusu çeşmenin, dinlenme ve eğlenme amacıyla günün hangi saatlerinde tercih edilmesi gerektiğinden bahsetmez.

Şaire göre Anadolu Hisarı, nemli gözün gözbebeği olup tarafı dolayı ona şeref vermiştir. Kulesi, ilahi coşkunluk ve cezbenin kürsüsü; kapısı, olgunluk ehlinin mihrabıdır. Musallası yüz hafıza cilve yeridir. Ay, yüz eskiten; Güneş, yolunun toprağıdır.

*Meger merdüm-i çeşm-i terdür Hisâr
Şeref virmiş ana Tolayı Pınar*

*Olup kulesi minber-i vecd ü hâl
Meger bâbı mihrâb-ı ehl-i kemâl*

*Musallâsı yüz hâfıza cilve-gâh
Kamer rûy-fersûde hûr hâk-i râh (b. 683-685)*

Şairin adını lâfzen andığı diğer bir mesire alanı ise Hıdırlık'tır. Hıdırlık, benzersiz yeşil bir yerdir. Her taze yeşil fidan, orada tezene tutar. Yansıması dokundukça aceleyle dolup sabah rüzgârının kır atı suyun gezintisine güçlkle yürür. Yakınında bir mübarek makam vardır. Erkekler daima çilehane olur. O bir derinliksiz mağara ve mezar köşesidir. Yeryüzü, ona toprak öküzünün bir yaşına girmiş danasıdır. Gönül kuşu, uzaktan orada bir kuşluk görüp akdoğan gibi süzülür. Hıdırlık, mutluluk sabahının güneşinin burcudur. Ak Baba olarak da bilinen Mehmed Efendi, orada makam tutmuştur. O, kurtuluş yolunun feleğinin akbabasıdır. O, kerametın akdoğanıdır. Ruh kuşu, bu yuvadan uçup beden güzel bir köşede ortaya çıkmıştır. Mezarı baştanbaşa gölgenin tahtı olup o hayat sahibi gönül, cennet uykusu uyur. Yüce ağaçların başı tepededir. İşret ehli, ona dalga dalga gelir. Şöhretli hükümdarın ordusuna ait bin çadır orada yan yanadır. Güneş gezinmek için daima dolanır. Ancak izin kapısı ona bağlıdır. Salıncaktaki gölgelik gibi meyvesi dizilmiş, boldur. Her biri gün görmemiş güzeldir. Onun ölçülü ve düzgün hükümdarı rağbet görendir. Bazı yemiş yetişip meyve kestanesi çatlamıştır. Sonbaharda onu izleyen kişi, altın biten şaşılacak bir toprağı olduğunu söyler.

*Hıdırlık'dır ol sebze-i bî-misâl
Yeşil tâziyâne tutar her nihâl*

*Tokundukça 'aksi olup pür-şitâb
Yürür nukre hunk-ı sabâ seyr-i âb*

*Karîbinde var bir mübârek makâm
Ricâle olur çille-hâne müdâm*

*O bir gâr-ı bî-ka'r u künc-i megâk
Ki ferş ana gevsâle-i gâv-ı hâk*

*Irakdan görüp anda bir murg-zâr
Süzülür gönül murgı şehbâz-vâr*

Odur burc-ı hurşîd-i subh-ı safâ
Ki anda makâm eylemiş Ak Baba

Meger nesr-i çarh-ı hidâyetdür ol
Ya bâz-ı sepîd-i kerâmetdür ol

Uçup tâ'ir-i rûhu bu lânedan
Güzel gûşede vâki' olmuş beden

Olup merkadi ser-be-ser tahr-ı zill
İder cennet uyhusı ol zinde-dil

Dırahtân-ı 'âlî olup ser-be-evc
Gelür ehl-i 'işret ana fevc fevc

Meger oldı ordu-yı şâh-ı be-nâm
Mülâsık biri birine bin huyâm

Güneş tolanur seyr için dâ'imâ
Velî beste bâb-ı icâzet ana

Dizilmiş turur mîvesi râygân
Nitekim salıncakdağı sâye-bân

Anun şâh-ı mevzûnu mergûbdur
Ki her biri gün görmedük hûbdur

Yetişmiş kimi hâsıl itmiş yemiş
Virüp mîve kesdânesi çatlamış

Hazân faslı seyr eyleyen anı der
'Aceb toprağı var ki altun biter (b. 716-731)

Sâkî-nâme'de Hıdırlık, doğa güzellikleriyle tasvir edilir. Şaire göre Hıdırlık'ta bulunan Ak Baba Türbesi, sadece ziyaretgâh değildir. Doğal güzellikleriyle işret meclisi kurmak isteyenler de bu türbeye gelirler. Bununla beraber Ak Baba Türbesi, diğer mekânların aksine sonbaharda da dinleme ve eğlenme aktiveleri için seçilebilir. Nevî'-zâde Atâyî, oraya sonbahar mevsiminde babasıyla gittiğini söyleyip onun gördüğü güzelliklerin vasfında kaleme aldığı bir gazelini de Sâkî-nâme içerisinde aktarır.

Hazânda bülbülünün âh-ı serdinden solup verdi
Bu kuhsârün dem-i serdi bize hayli fenâ verdi

Sararmış çihresi teb-lerzedan şâh-ı çenârînün
Tabîbâ nabzını tutsan 'aceb bilsen nedür derdi

Vücûdum gibi evrâk-ı dırahtın hep hazân buldum
Mizâc-ı tab'ıma hoş geldi bu deştün dem-i serdi

Husûsâ Ak Baba'nun türbet-i pür-nûrını gördük
Gözi açıklara kuhl-i cilâdur ferşinün gerdi

*Nüzûl itmezden evvel gam virür endişe-i rihlet
Anun-çün Nev'iyâ dünyâ evin ehl-i fenâ yerdi (b. 738-742)*

Şair, Anadolu Hisarı yakınlarındaki Hz. Yûşa'nın makamını da lâfzen anar. Bu makam, günümüzde Beykoz ile Anadolukavağı arasındaki Macarburnu olarak bilinen bölgenin arkasındaki tepede yer alır (Hürel, 2008, s. 342). Hz. Yûşa, Hz. Mûsâ'nın yardımcısıdır. Hz. Mûsâ'nın vefatından sonra ise İsrailoğulları'nın başına geçer. Askerî bir lider, kahraman ve peygamberdir (Harman, 2013, s. XLIV/ 43-45). Onun makamı, feyiz nurlarının parıltılarını salar. Mezar, âdeta gösteriş makamı hâline gelmiş; Güneş, ona sarıklı bir türbedar olmuştur. Şair, bu makamı sadece doğal güzellikleriyle şiirine malzeme eder. Bu mekânın eğlence kültüründeki yeri hakkında bilgi vermez.

*Bu sâhilde olmuş makar Yûşa'a
Ki envâr-ı feyzi salar şa'sa'a*

*Muşa'sa diyârına dönmüş mezâr
Güneş ana bir şemleli türbe-dâr (b. 681-682)*

Nev'î-zâde Atâyî, Anadolu Hisarı'nda vasfı anlatılamayacak kadar çok köşenin olduğunu söyler. Bu mekânlar, yeme içme ehlini koyu gölgelerde tutulan şarapla mutlu eder. Cennetler gibi servi ile erguvan, zümrütle şarap sarayını ortaya çıkarır. Taze fidanı bahar bulutunun oklarının geçemeyeceği kadar gölgeliktir. Güneş, tacını düşürse toz bulaşmaz. Çünkü çınarın eli, toprağa düşmeden onu tutar. İyi huylu gölge ırmaklara düşüp dallar, gümüş levhaya siyahlık eder. Sanavberin meyvesinin yansıması hemen soğumak için konulmuş sürahi gibi ortaya çıkar. Suyun içerisindeki şarap sürahisini, büyülenmiş gibi hazineye döner. Kuş yuvası yansımasını suya salar. Kuş ve balık gelip toplanır. Meyhaneci çırağı, daima güvercin şeklindeki sürahileri verir. Balıklar orada taze taze çıkar. Tanrı'nın lütfü böyle olduğu için şair, günaha girmekte yüreklidir. Sâkîye kadehin mecliste eksik olduğunu söyleyerek seslenir. Ondan kadehi yürütmesini ister. Mecliste gönlünün istediği gibi davranması için ona izin verilmiştir. Şair, daha sonra şarkıcıya durmayıp şarkı söylemesini ve kendi gibi olanları şiddetli isteğin sahiline çekmesini söyler. 'Bülbül ile dağlık yer, aynı dili konuşup cümbüş yapan dallar da çengilerin dans ederken çaldıkları, zilleri ve kasnağı metal defî tutar.' diyerek sözlerini bitirir.

*Hisâr'a gelince nice gûşe var
Ki vasfı gibi mümteni'dür şümâr*

*İder 'ayş u nûş ehlini kâm-yâb
Koyı gölgelerde turulmuş şarâb*

*Cinân-veş ider serv ile ergavân
Zümürüdle yâkût kasrın 'ayân*

*Nihâli olup şol kadar sâye-dâr
Güzâr idemez tîr-i ebr-i bahâr*

*Düşürse güneş tâcın olmaz gubâr
Tutar düşmedin hâke dest-i çenâr*

*Düşüp cûlara sâye-i hoş-nihâd
İder şâhlar levh-i sîme sevâd*

Olur 'aks-i bâr-ı sanavber hemân

Sovutmaga konmuş sebû-veş 'ayân

*Su içre konulmuş sebû-yı şarâb
Şu gence döner kim tılsım olmuş âb*

*Salar cûya timsâlini âşiyân
Gelür murg u mâhî olur der-miyân*

*Virüp beççe dâ'im kebûterleri
Çıkar mâhiyân anda tâze târî*

*Bu resme ola çünki lutf-ı Kâdir
Niçe olmayalım günaha dilîr*

*Kanı sâkiyâ mâh-ı pertev-feşân
Ki bu meclisün câmu eksük hemân*

*Yürüt zevrakı degdi neobet sana
Ne eylersen eyle icâzet sana*

*Mugannî ne turursun eyle nevâ
Bizi sâhil-i şevke çekdi hevâ*

*Hezâr ile kühsâr olup hem-zebân
Çegâne tutar şâh-ı cünbiş-künân (b. 743-757)*

Nevî'-zâde Atâyî, Anadolu Hisarı ve çevresindeki yerlerin vasıflarını anlattıktan sonra Yeni Hisar olarak da bilinen Rumeli Hisarı ve çevresi hakkında bilgi vermeye başlar. Şaire göre o, gümüşten bir tepedir. Denizin elbise yakasına düğmedir. Felek, bolluk ve bereketinin muhtacı olsa şaşılmaz. Rumeli Hisar'ı sahilde su kulesidir. Şarap küpü gibi sağlamdır. Felek, yanında bir aciz kuledir. Şair, âşiyân kelimesini tevriyeli bir şekilde kullanarak Rumeli Hisarı'nı hayret etmiş hâlde duran Kays'a benzetir. Oradan geçenden vergi alınması uygundur. Çünkü Rumeli Hisarı'na bakmaya dünyanın vergisi değerdir. Şaire göre Rumeli Hisar'ı İstanbul'un fetihlerinin kilidi ve Fatih Sultan Mehmed'e kabul edilen anahtardır. O başlık ile şerefli kişinin kalesinin avlusudur. Gökyüzü, "ne güzel komutanın"² konağının nimetler evidir. Şehitlerin kabrinde her yığın toprak, şaşkınlık verici feyizli şehitlik makamı olmuştur.

*Hisâr-ı nev ile odur şöhre-bend
Zihî şehri-i zîbâ zihî şehri-i bend*

*Hisâr-ı nev ol sîmden kımmedür
Girîbân-ı bahre gümüş düğmedür*

*Felek olsa muhtâc-ı feyzi ne var
Ki sâhilde su kulesidür Hisâr*

*Ne kulle hum-ı bâde gibi metîn
Yanında felek kulle-i kemterîn*

² Hadis-i Şerîf: "İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan; o ordu ne güzel ordudur (Yılmaz, 1992, s. 132)."

*Turur Kays-veş kulle hayret-künân
Ki farkında var hey 'et-i âşiyân*

*Nola bâc alınsa geçenden eger
Anun seyri dünyâ harâcı deger*

*Kilûd-i fütûh-ı Sitanbûl'dur
Ebu'l-Feth'a miftâh-ı makbûldür*

*O ser-pûş ile sahn-ı husn-ı hatîr
Ni 'am-hâne-i hân-ı "Ni 'me'l-emîr"*

*Fezâsı 'aceb meşhed-i feyz-yâb
Ki kabr-i şehîdânda her tûde hâk (b. 638-646)*

Nev'î-zâde Atâyî'nin adını lâfzen andığı diğer bir mekân ise Durmuş Dede Tekkesi'dir. Durmuş Dede, Akkirman'dan İstanbul'a gelip Kayalar Tekkesi şeyhi Ali Baba'dan ders almasının ardından Kayalar Camii'nin yanında kendi adıyla anılan tekkede irşad faaliyetlerinde bulunan bir evliyadır. 1642 yılında vefat eden Durmuş Dede'nin türbesini özellikle Karadeniz'e sefere çıkan gemicilerin ziyaret ettiği bilinir (Hürel, 2008, s. 124). Durmuş Dede Tekkesi'ne bağlı türbe, 1938 yılında yıkılmıştır (Karakaya, 2008, s. I/ 231). Şair, *Sâkî-nâmé*'sinde Durmuş Dede'nin Rumeli Hisarı'na gelip bir tekke inşa ettiğini ve çatısını külaha benzer şekilde feleklere ulaştırdığını söyler. Orayı kendisine yalnızlık makamı olarak belirlemiştir. İhsan coşkunluğunu bularak soyunmuş pek çok külâh sahibi, onun hizmetinde bulunur. O meydana girenlerin tamamı, temiz yiğitlerdir. Tenleri dilim dilim kesilmiş, gönülleri ise parça parçadır. Atâyî, tekkenin bulunduğu yeri, feyizle dolu bir makam ve dünya bağlarından isteyerek vazgeçme köşesi olarak tanımlar. O tekkede Güneş, altın bir kandildir. Ay ise başı yalın ayağı çıplak bir abdalır. Ay ve Güneş, yüzlerini ve kaşlarını tıraş edip onun kapısının önüne baş koymuş ışık dervişlerine benzerler. Bu mekân, Hz. Yûşâ'nın makamı gibi eğlence kültüründeki yeri hakkında bilgi verilmeyen yerlerdendir.

*Hisâra idüp tekye bir hân-kâh
İrişdürmüş eflâke sakfı külâh*

*Olup pîr-i merdân 'uzlet-gede
Karâr eylemiş anda Turmuş Dede*

*Soyunmuş bulup cezbe-i himmetin
İder nice sâhib-küleh hudmetin*

*Girenler o meydâna hep merd-i pâk
Teni şerha şerha dili çâk çâk*

*'Aceb cây-ı pür-feyz ü künc-i ferâg
Güneş olmuş o tekyede zer-çerâg*

*Kamer ser-bürehne bir abdâlıdur
Anun hâle boynundagı şâlıdur*

*Meh ü mihr idüp rûy u ebrû terâş
İşkıdur komuş âsitânında baş (b. 662-668)*

Şaire göre Taşkın Dede, bu bölgenin abdallarındandır. Onun tekkesi, dalgalara göğüs vermiş hâldedir. İçindeki hâl ehli, baştanbaşa Tanrı'nın sevgisinin parlaklığından hilal olup fena makamı içerisinde vücudun sırrını arayan görme denizinin dalgıcıdır. Atâyî, Taşkın Dede Tekkesi'nin doğal güzelliklerini tasvir etmekle beraber devrin eğlence kültürü ve kabullerindeki yerinden bahsetmez.

*Muhît-i habâb-âver-i kef-zede
Bir abdâlıdur nâmı Taşkın Dede*

*Leb-i bahre olsa nola bûse-gâh
Göğüs virmiş emvâca ol hân-kâh*

*Ser-â-ser içinde olan ehl-i hâl
Olup tâb-ı mihr-i Hudâ'dan hilâl*

*Fenâ içre cûyâ-yı sırr-ı vücûd
Ser-efgende gavvâs-ı bahr-ı şühûd (b. 669-672)*

Sonuç

Türk edebiyatında, XIV. asırdan itibaren görülen sâkî-nâme türünün XVII. asırdaki dikkat çekici örneklerinden biri devrin şairlerinden Nevî'-zâde Atâyî'ye aittir. Şair, bu eserinde Boğaziçi ve civarındaki yerleri vasıflarıyla ayrıntılı bir şekilde anlatır. Atâyî'ye göre Boğaziçi'nde düzenlenen eğlenceler; işret meclisleri, piknik eğlenceleri-kayık gezileri ve yüzme sporu etkinlikleridir. Sevgili, içki, meze, sohbet, musiki, kayık gezintileri, âşıklar, özellikle açık havada tertiplenen meclislerin temel öğeleridir. Şair, Boğaziçi'nde gerçekleştirilen dış mekân eğlencelerinde Anadolu Hisarı ve Göksu'yu tercih eder. Bununla beraber Hünkâr İskelesi, Pınar, Alemdağ ve orada bulunan adını bilmediğimiz çeşmenin civarı, Hıdırlık, Ak Baba Türbesi ile Hz. Yûşa'nın makamı şairin adını lâfzen andığı mekânlardır. Anadolu Hisarı civarındaki bu yerlerden sadece Hz. Yûşa'nın makamını doğal güzellikleriyle tasvir eder. İşret ehli ve eğlence kabulleriyle bu makam arasında bir ilgi kurmaz. Rumeli Hisarı ve civarı ise şairin doğası ve güzellikleriyle beğendiği yerlerdir. Atâyî, bu civarda olan iki ziyaretgâhı ayrıntılı bir şekilde tasvir eder. Hz. Yûşa makamında olduğu gibi bu ziyaret yerleriyle işret ehli arasında bir ilgi kurulmadığı görülür. Nevî'-zâde Atâyî, eğlence mekânlarını tasvir ederken benzetme, mecaz ve mübalağanın hâkim olduğu bir üslup kullanır. Eğlence mekânlarını, Doğu coğrafyasındaki şehirlerle karşılaştırır. Eğlence mekânlarına gitme zamanlarını da ayrıntılı bir şekilde anlatır. Şairin, Ak Baba Türbesi ve civarına sonbaharda da gidilebileceğini söylemesi dikkat çeker. Piknik aktivitesi ve işret meclisiyle ilgili genel kabuller dikkate alındığında şairin bu ifadesi, bireysel deneyime dayalı önemli bir bilgidir. Yazıldığı devrin dış mekân eğlenceleri ve mekânlarıyla ilgili bilgiler veren bu eser, diğer eğlence kabulleri bakımından da incelenmeye değerdir.

Kaynakça

- Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri Toplum Hayatı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ahmed Râsim (1992). *Şehir Mektupları 1-2*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Andrews, W. G. (2003). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arslan, M. (2012). *Sâkî-nâmeler*. İstanbul: Kitabevi.

- Atasoy, N. (2008). Boğaziçi Bahçe ve Mesireleri. *Geçmişten Günümüze Boğaziçi*. (C. 1., s. 67-94). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Avunduk, A. M. (2008). Rumeli Hisarı, *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. 35, s. 237-240). İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat.
- Berdibek, Z. D. (2017). Ötekinin Merceğinden Osmanlı Eğlence Kültürü. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 4 (8), 37-58.
- Beyoğlu, S. (2004). Osmanlı Deniz Hamamları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 5, 53-69.
- Boyar, E. ve Fleet K. (2017). *Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi*. (Çev.: Serpil Çağlayan). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Canım, R. (1998). *Türk Edebiyatında Sâkî-nâmeler ve İşret-nâme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Canım, R. (2012). *Divan Edebiyatında Türler*. 3. bs. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çoruk, A. Ş. (2015). Osmanlı İstanbul'unda Halkın Eğlence Hayatı. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*. (C. 4, s. 292-313). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları.
- De Amicis, E. (2009). *İstanbul*. (Çev.: Sevinç Tezcan Yanar. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Durkaya, H. (2020). Klâsik Türk Şiirinde Osmanlı Eğlence Hayatının Bir Yansıması: Mehtabiyeler. *Divan Edebiyatı Vakfı Dergisi*. 24, 173-194.
- Evliyâ Çelebi (2013). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*. (Haz.: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı). İstanbul: YKY.
- Eyice, S. (1991). Anadolu Hisarı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. 3, s. 147-149). İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat.
- Faroqhi, S. (1998). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam (Ortaçağ'dan Yirminci Yüzyıla)*. (Çev.: Elif Kılıç). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2013). "Yûşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. 44, s. 43-45). İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat.
- Hisar, A. Ş. (1978). *Boğaziçi Mehtapları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hürel, H. (2008). *Semtleri Mahalleleri Caddeleri ve Sokaklarıyla A'dan Z'ye İstanbul'un Alfabetik Öyküsü*. İstanbul: İkarus Yayın Grubu.
- Işın, E. (1995). *İstanbul'da Gündelik Hayat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İnalcık, H. (2019). *Şair ve Patron*, 9. bs. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- İpekten, H. (1991). Atâyî, Nev'î-zâde. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. 4, s. 40-42). İstanbul: Diyanet Vakfı Neşriyat.
- İpekten, H. (1996). *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. Ankara: MEB Yayınları.
- Karahan, A. (1980). Sâkî-nâmeler. *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 117-126.
- Karakaya, E. (2008). Boğaziçi Türbeleri. *Geçmişten Günümüze Boğaziçi*. (C. 1, s. 221-237). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Kartal, A. (2018). Baykara Meclisinden Yansımalar: -Edebî Meclisler-1. *Divan Araştırmaları Dergisi*, 21, 541-562.
- Kortantamer, T. (1983). Sâkî-nâmelerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimine Genel Bir Bakış. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 2, 81-90.

- Kortantamer, T. (1997). *Nevî'-zâde Atâyî ve Hamsesi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Mermer, A.-Keskin, N. K. (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi (2014), *El-Okyanusu'l-basît fî Tercemeti'l-Kamûsi'l-Muhît (Kamusü'l-Muhit Tercümesi)*. (C. 6). (Haz.: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi). İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Neave, D. L. (1978). *Eski İstanbul'da Hayat*. (Çev.: Osman Özdeş) İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Özön, M. N. (1987). *Osmanlıca Türkçe Sözlük*. 7. bs. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Pala, İ. (1996). Divan Şiirinde Boğaziçi. *İstanbul Armağanı* (C. 2, 19-38). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Pınarbaşı, S. Ö. (2008). Boğaziçi Mesireleri ve Koruları. *Geçmişten Günümüze Boğaziçi* (C. 1, s. 39-60). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Saz, L. (1974). *Harem'in İç Yüzü*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sevengil, R. A. (1985). *1453'ten 1927'ye kadar İstanbul Nasıl Eğleniyordu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, A. A. (2020). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. (C. 4). İstanbul: Osedam-DBY Yayınları.
- Tutel, E. (2008). Dereler. *Geçmişten Günümüze Boğaziçi*. (C. 1, s. 61-66). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Uçar, Z. (2013). XIX. Yüzyıldaki Avrupalı Seyyahların Gözüyle Osmanlı'daki Mesire Kültürü. *Gazi Türkiyat*. 12, 75-89.
- Vada, A. C. (b.t.y.). *Boğaziçi Konuşuyor ve Kanlıca Tarihçesi*. (b.y.y.): Yedigün Neşriyat.
- Yerkazan, H. (2018). Gûta ile İlgili Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(34), 265-298.
- Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.